

DARIUSZ KOLODZIEJCZYK, *The Crimean Khanate and Poland-Lithuania International diplomacy on the european periphery (15th - 18th century) a study of peace treaties followed by annotated documents*. Leiden-Boston 2011, XXIX-1049 sayfa, ek XVII faksimile, 2 harita. Nâşiri, Brill yayınevi. "The Ottoman Empire and his Heritage" adlı dizinin 47. cildir.

Günümüz tarih ve vesika araştırmacıları arasında özgün bir yeri bulunan Polonyalı müellif, Osmanlı devri Türk vesikaları arasında dolaşım ülkesi ile olan ilişkilere dair kıymetli bir külliyyât<sup>1</sup> yaratıktan sonra, şimdi de Kırım gibi tarihte her zaman yeri bulunan ülkenin Giray'lar devri diye adlandırılan evresinde geçirdiği muhtelif aşamaları başarı ile ele almış bulunuyor. Böyle cesur bir girişimi başarması yanında, neşirini üstlenen yayınevini de daha baştan kutlamak kaçınılmaz bir lüzumdur. Ülkesinin yayın hayatında her zaman seçkin bir makam sağlayan nâşir, şimdi de elimizde bulunan bu kitabı ilim âlemine arz etme yanında, üstlendiği ağır bir sorumluluğu da devam ettiriyor.

Kitabın ehemmiyetini açıklayan satırlardan evvel, Polonya'da bulunan Türk vesikaları üzerinde muhtelif araştırmacıların durduklarını belirtmek gerekir<sup>2</sup>. Polonya ile olan tarihi ilişkiler, Türk âleminde de daha başka vesikaların bu arada Türk arşivlerinde yaratılmasına yol açmış, sergiler ve gösteriler tertip edilmiştir<sup>3</sup>. Böyle bir gelenek şimdi yeni bir eserin ortaya çıkması sayesinde devam ediyor.

Polonya'nın çağlar boyu izlediği siyasi, kültürel, ekonomik tutumunu tahlil eden satırlar s. 252'de başlar, Vatikan'da bulunan Papa ile İstanbul'daki Osmanlı

<sup>1</sup> *Ottoman-Polish diplomatic relations (15th-18th century), An annotated edition of Ahdnâmes and other documents*, Leiden 2000; Hacer Topaktaş, "Lehistan'dan Polonya'ya: Polonya Tarih Yazımında Türkler ve Türkiye", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, c. VIII/15 (2010), s. 537-590; D. Kolodziejczyk için; s. 557-559, s. 562-13, s. 566, s. 568, s. 571-12, s. 577-18.

<sup>2</sup> Akdes Nimet Kurat, "Türk Diplomasisi ve Polonya Merkez Arşivindeki Türkçe Vesikalara Ait Lehçe İki Eser", *TTK Belleten* XXX/119 (1966) s. 439-457. A.N. Kurat'ın diploması diye adlandırdığı eser sonradan Amerika'da İngilizceye tercüme edildi ve ilim âleminde çok itibar gördü. J. Reyhman ile A. Zajaczkowski ikilisinin eseri Türkçeye tercüme edildi ise de satışa verilmedi, Başbakanlık Arşivi teşkilatı içinde iç hizmet statüsünde kullanıldı (H. Eren, *Türklük Bilim Sözlüğü*, I. Yabancı Türkologlar, Ankara 1998, s. 338-340. "Zajaczkowski, Ananiasz, 1903-1970); Türkçe metin nâdir, kitaplar arasında yer almıştır, *Osmanlı-Türk Diplomatikası El Kitabı*, İstanbul 1993.

<sup>3</sup> Jan Reyhman, "Les études orientales (Islamiques) en Pologne", *Studia et Acta Orientalia*, II (1960), Bucarest, s. 161-187; *Savaş ve Barış, 15-19 Yüzyıl Osmanlı-Lehistan İlişkileri* İstanbul 1999; Sergi kataloğu olup, muhtelif evreler ele alınmıştır. Kemal Beydilli, *TDV İslâm Ansiklopedisi*'nde Polonya maddesinde, ülkedeki İslamiyet çalışmaları bölümü, c. 34 (2007), s. 317-320

Padişahı ile olan ilişkilerin özelliği, komşuları ile olan temaslar sonucu dinsel, kültürel yönden asimile olmayı engellemektedir. Bu tutum vesikalarda bile kendisini gösterir. Gelen evrak korunmu yanında, daha sağlam olması için büyük defterlere kaydolunurdu (*Libri Inscriptionum* ve *Liber Legationum* gibi.) Bütün bu tarihi kalıntının yaptığı yer değiştirmeleri kitapta belirtilmiştir. Vesika derlemesi Piotr Tomicki adında biri tarafından gerçekleştirilmiş ve sonradan *Acta Tomiciana* diye adlandırılan külliyat devrin tarihçilerinin kıymetli bir kaynağı olma özelliğini kazanmıştır. Polonya'nın uğradığı istilalar özellikle İkinci Dünya Savaşı esnasındaki amansız tahrip, yılların birikiminin bir kısmını imha etmiş ise de kalanlar şimdi araştırmacıların elinde incelenmekte olup, şu an elimizde olan bu kitap da bunlardan birisidir. İstanbul'daki Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi'ndeki ilgili vesikalar da, asırların tahribinden kurtulmayı başarıp, zamanımıza kadar ulaşmış, kataloğu hazırlamakta iken de Kırım ile olan ve ayrıca Polonya ile bağlantılı olanların daha şanslı olduğunu görmekle diğer ülkeleri (Almanya, İtalya, Avusturya) ihmal edenlere gıpta uyandıracak düzeydedir.

Araştırmacı vesikaları genel hatları ile tasvir ederken Kırım kavramı içinde olanlara özel bir bölüm ayırmıştır (s. 266-424). *Yarlık* terimi ile başlayıp diğer detaylara inilmesi ve diplomasinin gelişmesini sağlayan satırlardan sonra anahatlar da yerine konmuştur.

Kitabın sayfalarını çevirmeye başladığımız zaman, karşılaştığımız konulara gelince: Sunuş XI-XII, Giriş XIII-XXIX, Yeradları, Özel adlar, Terimler XXXI-XXXV.

Tarihsel gelişme: birinci bölüm 1240-1523 yılları arası; Osmanlı hâkimiyeti 17-21; Megli Giray Devri 1478-1515 yılları arası 21-49; Mehmet Giray'ın 1515-1523 seneleri arası 49-61, sonuç 61-63. sayfalarda işlenmiştir.

İkinci bölüm: Kırım Hanlığı-Polonya ve Litvanya 1523-1671 yılları arası s. 64-89. sayfalarda sıra ile Saadet ve İslâm Giray (1523-1532) s. 71-89, Devlet Giray (1551-1577) s. 90-101, Mehmed Giray II (1577-1584), İslam II Giray (1584-1588), Gazi II Giray (1588-1608) s. 108-122. sayfalar arasında ele alınmıştır.

1608-1623 seneleri arasındaki tedhiş devri s. 122-131, İç savaş ve Kantemir devri (1623-1637) s. 131-148 arasında, Kazaklar devri (1637-1653 yılları arası) s. 148-163 arasında, Polonya-Kırım Anlaşması (1654-1666 yılları) s. 163-174 arası, Ukrayna mücadeleleri (1666-1667) s. 174-182 arasında incelenmiş olup sonuç 182-185. sayfalar arasında bağlanmıştır.

Üçüncü bölüm: İstanbul ve Moskova gölgesi 1671-1783 yılları arasında kaplar. Sıra ile: Osmanlı-Polonya harbi sırasında Kırım s. 186-190 arasında, Büyük Savaş (1683-1699 yılları arası) s. 190-194 arası, İttifaklar ve Kırım, Kuzey Harbi s. 195-197 arasında olup çetrefilli sorunlar s. 198-220 arasında konu edilmiştir.

Bahis 2 de bulunan konular: Kırım ile Polonya - Litvanya arasındaki diplomatik vesikalar ve diplomasine üzerine bir araştırma, s. 221: Kırım divanında kullanılan Türk dili, s. 223-229, diğer diller s. 229-240 arasında bulunurken s. 235 not 39'da

Cenova Cumhuriyeti'nin diplomatik faaliyeti tartışılır, Litvanya ve Polonya'da kullanılan lisanlar s. 240-245, bu koleksiyonda yayınlanan özgün vesikalar s. 251-265 arasında, Kırım sulh uygulamaları ve tipolojisi s. 266'da başlar ve sırası ile de; Yarlık s. 266-278, şartnâme yemin ve ahidnâme s. 279-300, Kırım yönetici ve elçilerinin yemin formülleri ile elçilere verilen yazılı direktifler s. 301-306 arasında, diğer uygulamalar s. 306 ile 312 arasında bulunmaktadır.

Kırım vesikalarındaki uygulamaların diplomatik özellik ve fiziki tasvirleri s. 313'den itibaren ele alınmıştır; *Invocatio* veya davet s. 314-321 arasında, *Legitimatıo*, Nişan ve Tuğra konuları s. 321-331 arasında, Mühür s. 331-336, Baysa, Çince *pai-tzu* s. 336-342, *Sözümüz* kelimesinin tahlili s. 342-349, *Intitulatio* s. 350-364 arasında, *Notificatio-Promulgatio* s. 364-373 arasında, *Inscriptio* ve *Salutatio* s. 373-385 arası, *Narratio* ve *Dispositio* s. 386-387, *Sanctio* s. 388-405, *Corroboratio* s. 405 vd., *Datatio* ve *Locatio* diye adlandırılan vesikanın tarihleme ve kaleme alındığı mahal konusu s. 407-424 arasında bulunmaktadır. Kullanılan tarihlendirmeler, ay isimleri, tarihlendirmedeki uygulamalar, vesikaların kaleme alındıkları mahallerin özellikleri ihmal edilmemiş olup, fiziki tasvir ve ebatların da incelenişi yapılmış.

Vesikaların neşrine geçilmeden evvel ele alınan üç ana başlık içinde sırası ile: Hanlara ve onlar tarafından yollanan Polonya ve Litvanya sulh direktifleri s. 425-443 arasında; Diplomatik seviye ve elçilerin statüleri s. 444-495 arasında; Polonya ve Litvanya ile Kırım arasındaki sulh görüşmelerinde ve siyasal yazışmalarda kullanılan tipik direktifler, s. 496-513 arasında; sonuç ise s. 514-518 arasında yer alır.

Vesikaların sonuşuna geçilmeden evvel adı geçen idarecilerin listesi s. 519-520, Neşir ilkeleri de s. 521-526 arasındadır. Her bir vesika neşrinin İngilizce tercümesini de ihmal etmeyip satır satır devam ettiren araştırmacı, eserden istifade edenlere çok faydalı bir kılavuz kazandırmıştır.

Vesika 1: Han Hacı Giray'ın, Kazimir adlı Büyük Dük'e 1461-'3 tarihli Yarlık'ı. Lehce metnin İngilizcesi de var. s. 529-533.

Vesika 2: 17 Eylül 1467 tarihli olup, Nur Devlet tarafından Kral Kazimir'e yolladığı şartnâme. Metin Latince'dir. s. 534 vd. İngilizceye tercüme edilmemiş.

Vesika 3: Kral Kazimir'in Mengli Giray'a yolladığı sulh vesikası. Latince olan metin 27 Temmuz 1472 tarihlidir. s. 536-538. İngilizce tercümesi yoktur.

Vesika 4: Mengli Giray'ın Kazimir'e yolladığı Yarlık'ı. 1472-'4 arası. Aslı elde olmadığı için Lehce metin ve İngilizcesi bulunur. s. 539-544. Sene, 1472 ile 1474 arası tahmin ediliyor.

Vesika 5: Kırım elçisi Hacı Baba'nın Kral Kazimir'e getirdiği vesika. 1480 yılı nisan ayı. Rusca ve İngilizce metinler s. 545-547 arasındadır.

Vesika 6: Mengli Giray'ın Kazimir'e yolladığı şartnâme'si. 1480 yılına ait vesika, Rusca olup özgün metin kayıptır. İngilizce tercüme araştırmacılara yararlıdır; s. 548-550.

Vesika 7: Kral Sigismond'a yollanan, Kırım elçisi Tevkel'in vesikası. s. 551-554 arasındaki vesika Rusca metin ve İngilizce tercümesi ile beraber basılmıştır.

Vesika 8: Mengli Giray'ın Kral Sigismund'a yolladığı yarlık. 2 Temmuz 1507 tarihli. Aslı elde bulunmadığı için, Rusça kaleme alınmış tercüme metin ve beraberinde İngilizcesi bulunmaktadır. s. 555-565. Sahip olunan yerlerin sıralanması, Litvanya tarafının sorumluluğuna değiniliyor. Devletkerman denilen mahalde yazılmış. Kelimenin tahlili s. 565 n. 43'de bulunmaktadır.

Vesika 9: Mengli Giray'ın Kral Sigismund'a yolladığı şartnâme. 14 Temmuz 1507 tarihi asli metin ile elde olmadığı için devrinde yapılan tercümesi ile İngilizcesi bulunur; s. 566-579. Mevzu edilen son iki vesika aynı olmakla beraber, içeriklerinden dolayı araştırmacı tarafından ayrı ayrı tahlil edilmiştir. Giray'ın yardımcıları ve durumları detaylıdır, dipnotlarında açıklanmıştır.

Vesika 10: Litvanya Büyük Dük'ü Sigismund tarafından Mengli Giray'a yollanan 5 Eylül 1513 tarihli sulh ağremanı. Rusça bir suretten yapılan neşrin İngilizcesi de verilmiştir. s. 580 ile 588 arasında bulunmaktadır. Eski antlaşmaların tahlili ve yeni sorunlar sıralanmıştır.

Vesika 11: Polonya kralı Sigismund tarafından Mengli Giray'a yollanan ağreman direktifleri. Latince olan metin s. 589-593 arasında yayınlanmıştır. İngilizceye çevrilmemiştir. Tarihi 7 Eylül 1513. Esas metin elde bulunmadığı için, her bir yazma surette değişik kaleme alınan suretler, filolojik izah sayesinde yayınlanmıştır. Tarihleme (dadatio) de 593. sayfada bulunan son not (bx)'da incelenir.

Vesika 12: 1513 yıllarının aralık ayı sonunda kaleme alınan ve asli metni elde olmayan vesika, Mengli Giray tarafından Kral Sigismund'a yollanan ve şartnâme içeren yarlık'tır. S. 594-602 arasında yayınlanan metin için Rusça suretlerden istifade edilmiş ve İngilizceye de tercüme edilmiştir. Sahip olunan mahaller ve elçi statülerine yer verilmiştir.

Vesika 13: Mengli Giray'ın direktifi olan metin 1513 yılı aralık ayı tarihini taşır. S. 603-604 arası metinde Rusça suret ve İngilizce tercüme bulunmaktadır. Antlaşmalara saygı gösterilmesi arzu ediliyor.

Vesika 14: 1514 senesi haziran ayı tarihli metin. s. 605-611 arasında olup no. 12'deki vesikanın benzeridir. Perekop denen yerde ele alındığı tahmin edilmiştir.

Vesika 15: Mengli Giray tarafından Kral Sigismund'a yollanan 29 Ekim 1514 tarihli şartnâme. Aslı metin elde olmadığı için devirde Rusça sureti çıkarılmış ve İngilizce tercümesi de bulunur. s. 612-618 arasında basılmıştır. Mevzu ile alakalı görevlilerin tutumları bakımından ehemmiyetli olup yazıldığı mahal Kırk Yer, Devlet Saray olarak da tartışılır.

Vesika 16: Mengli Giray'ın Kral Sigismund'a yolladığı 29 Kasım 1514 tarihli şartnâmesi. Fotokopisi verilen ilk vesikadır. Aslı İtalyanca olan bu metnin İngilizce tercümesi yoktur. Devrin diploması geleneğinde özel bir yeri bulunan bu metni, o sıralarda divan görevlileri muhtelif dillere tercüme etmişler. Kaleme alan kişi de kendisini belirtmiş; Augustino de Garbaldi adındaki kişi bir Cenova geleneği uzantısıdır.

Vesika 17: Litvanya Büyük Dük'ü Sigismond'un Mehmed Giray'a yollattığı agremen. 14.3.1516 tarihli olan bu metin s. 624-632 arasında yazılmış olup, aslı metin ile İngilizce tercümesi de mevcuttur.

Vesika 18: Mehmed Giray tarafından Kral Sigismond'a yolladığı şartnâme içeren yarlık. Prens [Kalgay] Bahadır Giray aracısıdır. 1517 yılının mayıs-haziran aylarında kaleme alınan vesika s. 633-641 arasındadır. Aslı metin elde bulunmadığı için devrinde yapılmış bir Rusça suret neşri ile İngilizce tercümesi vardır. Arazi meseleleri ve elçilik sorumlulukları satırları ağırlık noktasıdır.

Vesika 19: Mehmed Giray tarafından Kral Sigismond'a yollanan şartnâme içeren yarlık. s. 642-651 arasında neşredilen vesikanın tarihi 21 Ekim 1520'dir. Aslı metin elde bulunmadığı için Rusca [=Ruthenica] bir sureti verilmiş İngilizce tercüme yerini almıştır. Savaş halindeki ülkenin statüsü ve Kırım'lıların tutumunu özetleyen ifadeler vardır.

Vesika 20: 21 Ekim 1520 / H. 926 Zilkade tarihli bu vesika, Mehmed Giray tarafından Kral Sigismond'a yollanan şartnâme'dir. Harezm Türkçesi ve Kırım lehçesi terimi ile kaleme alınan vesika s. 652-659 arasında olup zeyli de s. 660-662 arasında verilmiştir ve en fazla neşir şansı olan vesikalardan biri olup, II sayılı faksimile de basılmıştır. "Ferahkermende bitirildi" kaydı bulunan vesikanın Ruthenian [=Rusça] metinde Prekop yani Or Kal'a tarzındadır. Aralarında çatışma çıkan devletlere karşı, Kırım Han'ı tutumunu açıklar, bu arada ödenmesi geciken vergileri de hatırlar.

Vesika 21: Evliya adlı elçinin Kral Sigismond'a götürdüğü vesika. 1522 yılının şubat-mart döneminde yazılmış. S. 663-664. S. 664, not 6'da 120 bin peygamber teriminin izahı yapılırken, 13. vesikanın 3 sayılı notuna da atf bulunuyor. Mehmed Giray tarafından görevlendirilmiş. Her türlü mesele divanda tartışılacak. Rusça [=Ruthenian] metin, İngilizce tercüme bulunuyor.

Vesika 22: Saadet Giray tarafından 1527 senesinde Kral Sigismond'a yollanan yarlık. Aslı metin kayıp olan metnin devrinde yapılmış bir suretinden istifade edilip İngilizce tercümesine de yer verilmiştir. S. 665-676 arasında basılan vesikada Han kendi tutumu ve yakınlarının dış siyasetteki yerini açıklıyor.

Vesika 23: Saadet Giray'ın kardeşi olan Kalgay İslam Giray tarafından Kral Sigismond'a gönderilen yazı. S. 677-680 arasındaki metin devrinde yapılan bir tercüme olup İngilizcesi de bulunmaktadır. Artmağa başlayan Moskova düşmanlığına karşı teklifler sıralanır.

Vesika 24: Mehmed Giray'ın şartnâme içeren yarlık'ı. 1532 senesinin ekim-kasım arasında kaleme alınmış. Devrinde yapılan bir suretten yapılan neşir ile İngilizce tercümesi, s. 681-688 arasında bulunmaktadır. Han, sahip olduğu arazi ve güçleri sıralar, aile içinde, mücadeleye hazır kişiler var.

Vesika 25: Vilnius şehrinde elçi Devey Mirza'ya verilen ve Sahip Giray'a yollanan mektup. S. 689-691 arasında bulunan vesikanın devrinde ilgili makamlar tarafından yapılan bir suretinden istifade edilmiş ve İngilizce tercümesi de konmuştur. Yollanan elçi Polonya ve Litvanya'nın durumunu şifahi olarak izah edecek.

Vesika 26: Kral Sigismund tarafından Sahip Giray'a yollanan agreman mektubu. Özgün metin ile beraber İngilizce tercümesi s. 692-701 arasında bulunur ve 10 Nisan 1535 tarihli'dir. Kazaklar sorununa<sup>4</sup> değinen vesikadır. Kendisini metheden Kral, Giray'lar ile olan dostluğun eskiliğine değinir, vergi, hediye, ödemeler düzene konur. Polonya ile Litvanya görevlileri de sıralanmıştır.

Vesika 27: Sahip Giray tarafından, Vasil isimli devlet elçisi aracılığı ile, Litvanya divanına yollanan, şartnâme içeren yarlık. Aslı metin elde olmadığı için, devrinde Ruthenian dille yapılan tercümesi ve İngilizcesi ile birlikte s. 702-711 arasında bulunmaktadır. Kazaklar meselesi diye bilinen, uzun süre etrafına dehşet saçan topluluk, ayrıca ilgili komşu ilişkilerine değinen vesikalardan birisidir. 1535 senesinin nisan ayı tarihini taşır.

Vesika 28: Sahip Giray tarafından, Kral Sigismund'a yollanan şartnâme içeren yarlık metni. 1539 senesi aralık ayı tarihini taşıyan vesikanın aslı elde olmadığı için Lehce metni ile İngilizce tercümesi s. 712-721 arasında neşredilmiştir. İki taraf arasında mevcut meselelere değinen ve karşılıklı itimatı hatırlanan vesika mahiyetindedir. Vergi, hediye ve ödemelere de değinilmiştir.

Vesika 29: Kırım elçisi Ali Hacı'nın, Krakov şehrinde vardığı barış görüşmeleri neticesidir. 13 madde içeren metinde iki taraf arasındaki meselelerin detaylarına yer verilmiştir. Mahalli lisan ile yazılmış metin ile İngilizce tercümesinin verildiği neşir s. 722 ile 728 arasında bulunmaktadır. Sahip oldukları mahalleri belirten vesikalardan birisidir. 1541 yılı başı tarihi vardır.

Vesika 30: Ali Hacı adlı Kırım elçisinin Vilnius şehrinde yaptığı görüşmeleri içerir. 1541 yılı ortalarına tarihlenen vesika mahalli dille yazılmış metin ile İngilizce tercümede tahlil edilmiştir. s. 729-731 arasında basılmıştır.

Vesika 31: Sahip Giray tarafından Kral Sigismund'a yollanan, şartnâme içeren yarlık metni. Andlaşma metni olup iki devlet arasındaki ticaret, arazi, seyahat konularının teferruatı ele alınmıştır. S. 732-739 arasında basılan vesika 1542 senesinin eylül ayı olarak tarihlenmiştir. Aslı elde olmadığı için, devrinde yapılan Lehçe metin ile ilgili İngilizce tercümesi de bulunmaktadır.

Vesika 32: Devlet Giray'ın, Kral Sigismund'a 1552 senesi mayıs ayında yolladığı şartnâme içeren yarlık'tır. Aslı metni elde bulunmayan vesikanın devrinde yapılan çevirinin metni ile İngilizce tercümesi s. 740-752 arasında bulunmaktadır. İki taraf arasındaki sınır anlaşmazlıklarının giderilmesi ayrıca tüccarların ve din adamlarının emniyeti, para sorunları hakkında geniş bir yer verilmiştir. Mesul oldukları mahaller de işaret edilmiştir.

<sup>4</sup> Karadeniz'de uzun süre bunalımlar yaratan Kazaklar ile ilgili en son kapsamlı araştırma: Victor Ostapchuk, "XVI ve XVII. Yüzyıl Kazak Deniz Akınları Karşısında Osmanlı Karadeniz'i", *Türk Denizcilik Tarihi Başlangıcından XVII. Yüzyılın Sonuna Kadar*, c. 1, İstanbul 2009, s. 241-253.

Vesika 33: Devlet Giray'ın yolladığı şartnâme sureti bulunan yarlık olup, muhatabı Kral Sigismund Augustus'dur. Aslı elde olmadığı için Lehçe metnin faydalı olan İngilizce tercümesi de neşredilmiştir. Yazılan mahal Bahçesaray'da Kırk Yer deniyor. 1560 tarihli olan vesikada elçilere, tüccarlara garanti verilmesi, Hristiyanların Noel gününü güvenli kutlamaları da detay içindedir. S. 753-768 arasında neşredilmiştir.

Vesika 34: 1592 senesinin 14 Şubat - 14 Mart günleri arası olarak tarihlenmiştir. Gazi II Giray tarafından Kral III. Sigismund'a yollanan vesika Osmanlı devri Türkçesi ile yazılmıştır ve bir ahidnâmedir. Alma Saray denen mahalde yazılmış. Kazaklar ile beraber sınır meseleleri, tüccarlara mal alma ve satma konusunda yardım edilmesi ve ayrıca ödemeler meselesi de sıralanmıştır. Faksimilesi 3 numarada bulunmaktadır. Latin harflerine yapılan çeviri yazısı ile İngilizce tercüme, s. 769-776 arasında basılmıştır.

Vesika 35: 1592 yılının 14 Şubat - 14 Mart günleri arasında tarihlenen vesika, aynı kişiler arasında oluşmuş olup IV sayılı faksimilede basılmıştır. Kırım lehçesi ve Osmanlı devri Türkçesi karışımı ile yazılmış yarlık metnidir ve İngilizce tercümesi yapılmıştır. S. 777-787 arasında tahlil edilen vesika hususi bir mahal olan Alma Saray diye tanınan sonra muhtelif imlalar ile yazılan saraydır. İki tarafın da egemenlik alanlarında nasıl bir tavır takınmaları öneriliyor. Dinyeper Kazakları diye adlandırılan kişilere de engel olunması zikredilmiş.

Vesika 36: Sigismund III tarafından Gazi II Giray'a, Kossakowski adındaki elçi aracılığı ile yollanan sulh metnidir. Not 2'de Can Ahmed Çelebi adında Kırımlı Tatar bir diplomatın faaliyeti detaylı olarak açıklanır. Osmanlı Delveti'nin ilişkiler esnasındaki tesiri hissediliyor ve vesikaya aksetmiş bulunuyor. S. 788-793 arasında, Lehçe metin ve İngilizce tercüme basılmıştır. Moldovya meselesine temas edilmiştir.

Vesika 37: Gazi II Giray'ın Kral Sigismund'a yolladığı ahidnâme metni. Aslı metin elde bulunmadığı için, tercümesi Lehçe olan metinden yapılan neşre İngilizce tercüme eklenmiştir. Aynı kişiler arasında teati edilen metin, Can Temir Ağa adlı bir elçi aracılığı ile yollanmış görülüyor. Tarihlenmesi 1599 yılının Ağustos ayıdır. Basıldığı sayfalar 794-804 arasındadır.

Vesika 38: İki devlet arasındaki sulhun tasdikini aksettiren vesikadır. Lehçe ve ilgili İngilizce tercümesi s. 805-806'da bulunmaktadır. 1599 yılı Ekim ayı olarak tarihlenmiştir. Yukarıda adı geçen elçiye teslim edilen güvence vesikasıdır.

Son iki vesika için, suretlerinin çok sonra yapılmasından dolayı içeriklerinin detaylı tahlil edildiği belirtilir.

Vesika 39: Evvelki vesikada adı geçen kişiler arasında yapılan yazışma metnidir. Kırım'ın başında Gazi II Giray bulunduğu sırada oluşan bu vesikada elçilerin faaliyet ve statüsü için mühim kayıtlar bulunur. Moldovya meselesinin gelişmesine dair kayıtlar kadar eski andlaşmalara yapılan atıflar da dikkat çekicidir. S. 807-813 arasında bulunan bu vesikanın aslı metni elde bulunmadığı için Lehçe metin verilmiş İngilizcesi de okuyanların istifadesine sunulmuştur. Tarihlenmesi 20.3.1601.

Vesika 40: Kalemle alınmış 1601 senesi 30 Ağustos - 28 Eylül tarihleri arasında tespit edilen metin, iki devlet arasında yapılan ahidnâme olup Lehce metin ve İngilizce tercümesinde tahlil edilmiştir. Can Ahmet Çelebi adlı elçi aracılığı ile Gazi II Giray tarafından Kral Sigismund III'a yollanan vesika içeriği eski dostluğun devamının istendiğini aksettirir. Elçiler meselesine ait bilgiler de mühimdir. Dört mushaf kavramının tahlili s. 818'deki 17 numaralı not içinde yapılmıştır. Kalgay Selamet Giray ve aile halkının mesuliyetine değinen 1010 hicri tarihli vesikada ay adı Rebi olarak geçer. Vesika, s. 814-819 arasında neşredilmiştir. Moldovya ve Dinyeper Kazakları meseleleri de ele alınmıştır.

Vesika 41: Gazi II Giray'dan Kral Sigismund III'a yollanan 1604 tarihli ahidnâme metni. S. 820-827 arasında neşredilen vesika, aslı metin kayıp olduğundan dolayı, devrinde yapılan Lehce surete göre neşredilmiş İngilizce tercümesine de yer verilmiştir. Kazaklar ve Moldovya meseleleri de yer tutar. Yazıldığı mahallin Bahçesaray olması tereddüt ile açıklanmıştır. Hz. Davud ve Mezmurlar diye tanınan eseri de burada yer almış.

Vesika 42: Kral Sigismund III tarafından Gazi II Giray'a gönderilen 1605 tarihli agreman yazısı. S. 828-834 arasında bulunan Lehce metin ve İngilizce tercümesi eski dostluklara atıflar yapılmasından sonra, gelişen meselelerin neler olabileceği ve yapılması faydalı temenniler üzerinde durulur. Kalgaylar Kırım'da, meclis Lehistan'da mesul gösteriliyor.

Vesika 43: Yukarıda adı geçen hanın yolladığı ahidnâme metni olup [=foedera et pacis litteres] aslı metin elde bulunmadığından dolayı *Liber Legationem* diye bilinen bir dermede mevcut Latince suret konulmuştur. İngilizceye tercümesi bulunmamaktadır. Tarihleme olarak, 24.VI.1607 görülüyor. Metin, s. 835-839 arasındadır. Eskiden beri devam eden dostluğun sürdürüleceği hakkında, dini meselelere dikkat edileceği de sıralanmış.

Vesika 44: Selâmet Giray'dan Kral Sigismund III'a yollanan ahidnâme metni. Aslı metin elde bulunmadığından dolayı, devrinde yapılmış olan Lehce tercüme ile araştırmacıların istifadesine sunulan İngilizce tercüme de bulunmaktadır. Bozuk olan mühasabelerin düzeltilmesi, gönüllü sürgün Giray'ların varlığı, Kazaklar ile sınır meseleleri vesilesiyle patlak veren anlaşmazlıkların giderilmesi, elçilerin korunması ele alınmış olup, belirli olmayan tarihleme not 23'de ele alınmıştır. Tarihleme olarak 1609 yılının 20-30 Aralık günleri konulmuş. Vesika, s. 840-849 arasında basılmıştır.

Vesika 45: Canibeg Giray tarafından Kral Sigismund III'a yollanan 1611 tarihli ahidnâme metni. Aslı metin elde bulunmadığı için devrinde yapılmış olan Lehce ve İngilizce tercüme s. 850-853 arasında basılmıştır. Not 8'de Can Anton Ispanula adlı Kırım temsilcisinin statüsü incelenirken, tüccarlar ve din adamlarının da siyasi temaslardaki tutumlarına yer verilir. Bu sırada Cenova Cumhuriyeti kökenlilerin varlığına dair kayıtlar teferruatlı olup, yazışmalardaki teferruat da dikkat çekicidir.

Vesika 46: Polonya divanı tarafından hazırlanan ve s. 854-864 arasında basılan ahidnâme metni Canibeg Giray adına kaleme alınmış. Lehce surete göre yapılan



neşre bir de İngilizce tercüme eklenmiştir. 1619 yılı Ekim ayı olarak tarihlenen vesikanın 854. sayfasındaki e) bendinde sansız Tatarın cümlesinin tahlili ve atfları bulunmakta olup yemin esnasında kullanılan vallahi ve billahi ve tallahi gelişimi de Lehce metinde aynen korunmuştur. Florian Olescki adlı kişinin de elçilik görevi mühim olup Avusturya ve Moldovya meselelerine de temas edilmektedir. Bahçesaray'da tahrir edilip mühürlendiği kaydı bulunuyor.

Vesika 47: 1622 yılının Nisan ayında hazırlanan vesika, evvelkinin tarzını içerir. Lehce metinden sonra İngilizce tercüme araştırmacılara sunulmuştur. İki taraf arasında yapılan anlaşma üzerine hazırlanan ahidnâme, Kral Sigismond III'un hâkim olduğu mahallerin kaydı ile Canbeg [=Cani Beg] Giray'ın soyu sıralanır. Evvelki andlaşmaların geçerli olduğu, komşular ile olan ilişkiler ve tutum sıralanır. Yemin formülü de gelenekseldir. Aslı metinde tarih kaydı bulunmadığı için, kayıtlara göre tespit yapılmıştır. Vesika, s. 865-875 arasında basılmıştır.

Vesika 48: Mehmed II Giray tarafından Kral Sigismond'da 1624 senesinin Ekim-Kasım aylarında yolladığı ahidnâme metni. Aslı metin elde bulunmadığı için o sıralarda yapılan Lehce tercümeden buraya aktarılmış ve İngilizce tercüme ihmal edilmemiştir. Geçerlilik ile birlikte komşular ile olan Tat tenilen toplulukların durumu, Mengli Giray zamanından beri devam eden dostluk, şimdi Bahçesaray şehrinde hazırlanan metin aracılığı ile devam edecek, vazifeliler de itaat edecekler. Terimlerin, duaların çeviriden çeviriye geçerken uğradıkları kavram değişiklikleri tartışılır (S. 137, s. 399'da teferuatlıdır). Han'ın oğlu Saadet Giray'ın da mührü bulunduğu kayda geçmiştir.

Vesika 49: Canibeg Giray'dan Lehistan kralına yollanan 1632/1042 tarihli ahidnâme metni V sayılı fotokopide yer almaktadır. Bahçesaray şehrinde tahrir edildiği belirtilen vesikada, Kırım hanı nerelere sahip olduğunu tasvir ederken, Çerkesler ile Tatarın ve Tavgaçların da hâkimi olduğunu sıralar. Elçi olarak görevlendirilen Mehmed Ağa, meselelerin ağırlaştığını ve Kazakların ne gibi rahatsızlık ve huzursuzluk yarattıkları üzerine durur. Aile meseleleri de ilişki esasına göre sıralanmış. İç Savaş (1628-1629)'a da atf bulunmaktadır. Kırmılı vazifelilerin de katkıları s. 887 ve 893'de tartışılmaktadır. Tarihleme hem yazı hem de rakam ile verilmiş. Aslı metin, Kırım'da kullanılan lisan ile Osmanlı devri Türkçesi ile birleştirilmiştir. Basılan çeviriyazı metin s. 885-894 arasında bulunmakta olup İngilizce tercümesi de ihmal edilmemiştir.

Vesika 50: 1634 senesinde Canibeg Giray tarafından Kral Vladislav IV'a yollanan ahidnâme metnidir. Aslı metin için ilmi bir latin harfli çeviri yazı neşir gerçekleştirildikten sonra İngilizce tercüme de ihmal edilmemiştir. Fotokopisi VI numarada olup 3 parça olarak verilmiştir. Antonius Crutta adlı vazifeli de kayıt işlemini tamamlayıp imzasını koymuş. Eski andlaşmaların geçerliliği, yeniden patlak veren meselelerin de karşılıklı yapılacak görüşmeler neticesinde halledileceği, bu sıralarda Osmanlılar için dert olan Kazaklar ve hudud meseleleri için İstanbul'dan temsilcilerin geldikleri haber veriliyor. Vesika neşri ve İngilizce tercümesi s. 895-904 arasında bulunmaktadır. Ödenmesi gerekli olan malî hususlar da sırası gelince belirtilir.

Vesika 51: İnyet Giray tarafından Kral Vladislaus IV'a yollanan 29 Haziran 1635/1045 Muharrem tarihini taşıyan ahidnâme metni. S. 905-911 arasında neşredilmiştir. Aslı metin elde bulunmadığı için devrinde yapılmış Lehce metin ile beraber İngilizce tercümesi de bulunmaktadır. Gazi Ağa adındaki elçilik hizmetinde bulunan kişi aracılığı ile gönderilen vesikada eski ahidnâmelerin geçerli olduğu ve şimdi hazırlanan aracılığı ile herkes tarafından uygulanacağı bildiriliyor. Dinyeper Kazakları diye adlandırılan gruba karşı birleşik davranılması, Osmanlı Devleti'ni rahatsız ettikleri kaydı bulunmaktadır. Vazifeli şahıslar ve üstlendikleri mesuliyet, dipnotlarında açıklanmıştır.

Vesika 52: Bahadır Giray'dan Kral Vladislaus IV'a yollanan, 1637 yılı Temmuz ayı 15-23 günlerini taşıyan ahidnâme metni. Aslı metin elde bulunmadığı için o devirde yapıp kayda geçmiş Lehce metin ve bağlantılı İngilizce tercüme s. 912-918 arasında neşredilmiştir. Mengli Giray ile Devlet Giray'ın başlattıkları Sigismund Augustus (1548-1572)'un da katıldığı dostluğun devam ettiği, Bahçesaray'a gelen elçinin kabul edildiği, geciken yıllık onbeşbin filorin hatırlatılır. Kırım elçisi olan Kutlu Şah Bey de aradaki meseleleri de aktaracak. Kırmıllı mesul kişiler kadar, karşı taraf da aynı tutum içinde olmalı. Dinyeper Kazakları huzursuzluğu devam ettiriyor.

Vesika 53: Kalgay İslâm Giray tarafından Lehistan kralına yollanan ahidnâme metni. Aslı metin elde bulunmadığı için devrinde yapılmış olan Leh dilinde ve bağlantılı olan İngilizce tercüme verilmiştir. İslâm Giray kendi unvan ve yetkisini tasvir ettikten sonra, kralın muhitini sıralar. Hüseyin Çavuş adındaki elçi vesikayı götürmüştü. Kazaklar meselesi üzerinde ısrarlıdır. Tahrir yeri olarak gösterilen Lütfi Saray, Kalgayların rezidansı olan Ak Mescid Saray olarak tespit edilmiş S. 919-922 arasındaki sayfalarda basılan vesika 1637/1047 tarihlidir. Temsilciler, tüccarlar, din adamlarına engel çıkarılmayacak.

Vesika 54: Kral Vladislaus IV. tarafından Kalgay İslâm Giray'a yollanan, cevap bulunan vesika. Mektubu Arslan adlı temsilcinin getirdiği ve ayrıca Han tarafından gönderilen vesikada bulunan meselelerin halli yazılıdır. Osmanlı Devleti'nin rahatsız edilmeyeceği, tüccarların emniyet içinde olacakları kaydı vardır. Vesika tarihsiz olup 1637 senesi olması n.l'de tartışılmıştır. S. 923-925 arasında neşrolunan vesika Lehce metin ve İngilizce tercümesi aracılığı ile istifadeye sunulmuştur.

Vesika 55: Selamet Giray'ın oğlu Bahadır Giray tarafından Kral Vladislaus IV.'a yollanan ahidnâme metnidir. 1640 M/1058 Rebiülâhîr olarak tarihlenen metin s. 926-934 arasında basılmıştır. VII numaralı faksimilede görülen vesikanın Osmanlı Türkçesi, Kırım lehçesi karşımı olan aslı metni çeviri yazı olarak işlenmiş İngilizce tercümesi de hemen takip etmiştir. Bahçesaray'da tahrir olunan vesikada, Kazaklar tarafından yaratılan tahrip ve yağma gibi meselelerin Osmanlı Devletini tedirgin ettiği, iki taraf idarecilerinin dikkatli hareket etmesi, her türlü vergi, haraç ve ödemelerin kaidelere göre yerine getirilmesine dair kayıtlar sıralanmıştır. Osmanlı Padişahu olan IV. Murad'ın Bağdad'da olduğu fakat elçilerin durumu halledeceği, onbeşbin nakid altın, onbeşbin altınlık çuka ve kürk ve diğer tokuzlama halli için Kuvvet Bey adlı elçi vazifelendirilmiş.

Vesika 56: Nureddin Kırım Giray'ın 1640 senesinde Vladislaus IV adlı krala gönderdiği ahidnâme metni Osmanlı Türkçesi ve Kırım Lehçesi ile karışık olan aslı metnin çeviriyazısı yapılmış ve VIII sayılı fotokopide yayınlanmış, İngilizce tercümesi de hemen verilmiştir. Hicri tarih olarak da 1050 senesinin rebülâhîr okunuyor. Tahrir mekâmı olarak Bahçesaray görülüyor. Kazaklar meselesine temas edilmiş. Onların şayka adı verilen gemilerine binip de Karadeniz'de yaratıkları meselelerin bitirilmesine işaret ediliyor.

Vesika 57: Kalgay İslâm Giray tarafından devrin kralı olan Vladislaus'a gönderilen 1640 senesi Ağustos/Hicrî 1050 senesinin evâil-i cemaziyelevvel'i görülen ahidnâme metni olup s. 942-947 arasında aslı metnin çeviriyazısı verilmiş, IX sayılı faksimilede yer almıştır. Ferahkerman denilen mahalde hazırlanan vesika muhtelif kereler ele alınmış, sureti çıkarılmıştır. Özi Kazaklarının, Osmanlı Devletine karşı olan zarar ve ziyanları şikâyet ediliyor. Elçi ve tüccarların emniyet içinde seyahat etmeleri temin edilmiş olup, efsane şahsiyet Zal'a atuf yapılmış.

Vesika 58: İslâm III Giray'dan Kral Vladislaus IV'a gönderilen 1646 yılı şubat ayı tarihini içeren vesika metni. Aslı metin günümüz alfabesine göre çeviri yazısı olarak verilmiş ve İngilizceye de tercümesi hemen akabinde s.948-953 arasında verilmiştir. X sayılı fotokopide okunaklı bir görüntü bulunmaktadır. Değişik üslup ile kaleme alınan vesikada komşuların yaratıkları rahatsızlık, Kazak eşkiyasının tutumu, geciken vergi ödemeleri mevzu edilir. İslâm Ağa adındaki temsilci iletir. Huded boylarında mesele yaratılmayacak.

Vesika 59: Kral Kazimir tarafından yollanan Zborov (Zboriv) anlaşması metni. Elde bulunan metin suretlerine göre Lehçe olarak yayınlanmış İnilizce tercümesi de verilmiştir. S. 954-958 arasında neşredilen 19.8.1649 tarihli vesika içinde kral eski ahidnâmelerin yürürlükte olduğunu kabul edip, temsilciler tarafından açıklanan yeni şartları, özellikle Zaporag Kazaklarının statüsünü ve tutumlarına değinir. İsveç'e de sahip olduğuna da değinir.

Vesika 60: 1649/1059 tarihli vesika, İslâm III Giray tarafından Kazimir'e gönderilmiştir. XI sayılı fotokopide aslı metin verilmiş ve Latin harflerine göre yapılan çeviriyazıdan sonra İngilizce tercümesi de bir arada s. 959-963 arasında basılmıştır. Hakkında çok neşriyat yapılan bir vesika olduğu bellidir. Resmi tercüme yapıldıktan başka devrinde Latince bir sureti de hazırlanmış. Ahidnâme geleneğinin devam edeceği ve sonraki nesillere de devredileceği kaydından sonra, Zboriv kalesi civarında tahrir edildiği işaret ediliyor. Yukarıdaki vesikada yapıldığı belirtilen ahidnâmenin tasdik edildiği maddelerin de sıralanması da bu tip metinlerde yeni bir uygulamanın başladığını gösterir. İki devlet arasında kalan toplulukların rahatsızlık yaratmaması için tedbirlerin de alınması temenni ediliyor.

Vesika 61: Kral Kazimir tarafından Varşova'da hazırlanan sulh metnidir. 18.VII.1654 tarihli vesika, iki taraf elçilerinin huzurunda hazırlanmış, kral kendisinin sahip olduğu mahalleri sıralayıp, sonra da İslâm Giray'ın hâkimiyet mahallerini belirtir. Sulh ebedî olup, Kırım yöresinde de aynen uygulanıp Kazaklar meselesi devam etmesine rağmen önlenemez ve komşular ile olan meselelere de çözüm

aranacak. Kırım elçisi Süleyman Ağa, kralın görevlileri ve meclis temsilcileri ile tartışmaya hazırdır ve vesika öyle hazırlanmış. S. 964-971 arasında basılan metinler Lehce ve günümüz İngilizce tercümesidir.

Vesika 62: s. 972 ve Vesika 63: s. 973. Her iki vesikada 20 Temmuz 1654 tarihli olup Lehce esas metinden sonra İngilizce tercüme de verilmiştir. Kırım elçisi olan Süleyman Ağa'ya teslim edildiği kaydı bulunmaktadır. Kral Kazimir ile meclis tarafından hazırlanan diplomatik üslup içeren bir vesika bütünlüğü görülmüştür.

Vesika 64: Mehmed IV Giray tarafından Kazimir'e gönderilen ahidnâme metni. M. 1654/H. 1065 Muharrem tarihli olan aslı metnin Latin harflerine göre çeviriyazısı ve İngilizce tercümesi s. 974-983 arasında basılmıştır. XII sayılı faksimile de faydalıdır. Mehmed Giray Han, kardaş Yan Kazimir'e dostluğun devam edeceğine değinen ahidnâme metni elçi Süleyman Ağa'nın huzurunda yemin edilip hazırlanırken, Maryus Istanislas Yasluki adlı elçi aracılığı ile ilgili makama teslim edilmiş. Bahçesaray'da tahrir edilen vesikada Moskova tehlikesine temas edilmiş. Gönderilmesi kaçınılmaz olan her türlü vergi, hediye, para hatırlatılıyor. Kırım'a bağlı mütefiklere de yer verilmiş ve onların açıklamaları da araştırmacı tarafından s. 980-981'de yapılmıştır.

Vesika 65: Adil Giray'ın elçisi Dedaş Ağa'nın elde ettiği vesika. Lehce ve İngilizce tercümesi bulunmakta olup s. 982 vd. basılmıştır. Tarihi 3 Eylül 1666. Tahta geçişi tebrik edilen Giray'a önce başlatılan iyi temasların devam edeceği, kısa da olsa, haber veriliyor.

Vesika 66: 16 Ekim 1667 tarihli vesika XIII sayılı faksimilede neşredilmiştir. Lehce aslı metin ve İngilizce tercümesi s. 984-990'da neşrolunmuştur. Padhajce diye adlandırılan andlaşma metnidir. En çok çalışılan, o kadar da imla bozukluğu ve tutarsızlığı içeren bir vesika olup mühür basan kişilerin sayısı on olarak tespit edilmiş her birisinin de statüsü işlenmiştir. Dikkat çekici isim Osmanlı Devleti için bir süre sorun yaratan Çoban Giray'dır. Diğerleri de giriş kısmında ele alınan tarihi şahsiyetlerdir. Ailenin topluca mesul görüldüğü ve kabul ettikleri mühürlerinin mevcudiyetinden anlaşılıyor.

Vesika 67: 16 Ekim 1667 ve vesika 68 aynı gün olup, Lehce metin ve İngilizce tercümeleri s. 991-994 arasında basılmış bulunuyor. Zikredilen andlaşma metninde mesul bulunan temsilci hakkındadır. J. Sobieski adlı, Polonyalıların çok iftihar ettikleri liderlerinin imzasını hâvi vesikalar XIV ve XV. faksimilelerde de araştırmacıların istifadesine sunulmuştur.

Vesika 69: Padhajce andlaşmasının tasdikine dair Adil Giray'ın, Bahçesaray'da 15 Nisan 1668 gününü Polonya temsilcisine verdiği vesikadır. Türkçe olan aslı metin elde bulunmadığı için devrinde yapılmış Lehce metnin suretini yayımlayan araştırmacı temkinli kullanmıştır. Bir an evvel sulhun sağlanması için taraf için arzu edildiği ifadelerden anlaşılmalıdır.

Vesika 70: Selim Giray tarafından Zvanec denen mahalde, 23 Ekim 1672 günü verilen ve mühürü basılan vesika aslı metin Lehce olup İngilizce tercümesi ile beraber s. 999-1000'de neşrolunmuştur. Fotokopi yayını, XVI numaradadır.

Vesika 71: Selamet Giray tarafından Augustus III'a yollanan yarlık M. 6.12.1742/H. 1155 Ramazan tarihini taşıyan vesika s. 1001-1008 arasında basılmış olup XVII sayılı faksimilede araştırmacıların istifadesine sunulmuştur. Aslı metin, resmi muamele görmüş, özetlenip ilgili yere konmuş. Zamanımıza kadar muhafaza edilebilen vesikalar arasındadır. Karlofça Andlaşması (1699) sonrasında meydana gelen meselelerin halli maddeler halinde sıralanmış ve her biri için kâfi miktarda açıklamalar yapılmıştır. Tüccar, ruhban sınıfı, borçlu kişiler hakkında kayıtlar, Zaporag Kazakları diye tanınan grubun faaliyeti, Moskova taburunun Hotin'e saldırısı konu edilip çözümler aranıyor. Osmanlı devrinde kullanılan Türkçe ile yazılan vesika sah yazısı ve mühür ile beraber araştırmacı tarafından tahlil edilmiş çeviriyazısı ilmi bir çaba ile tamamlandıktan sonra İngilizce tercümesi de verilmiştir.

Neşrin en kıymetli kısmını meydana getiren vesikalardan sonra gelen sayfalar: Kısaltmalar, s. 1009-1011; Seçilmiş kitabiyât, s. 1015-1034; Referans kitaplar, s. 1033-1034; Dizin, s. 1035-1049 (ilk 515 sayfayı içerdiği not edilmiş); Elbette, vesikalarda bulunan isim ve terimler ile onları tahlil eden satırlar ve dipnotları dizine almak çok zordur.

Böylece müellif ülkesindeki tarihsel bir ananeyi hacimli bir eser aracılığı ile devam ettirmektedir. Polonya toprakları ile ilgili meseleler ve ülkemizde bazı kereler etkili olan bu yöre insanların (en canlı misal, İstanbul'da bulunan Polonezköy diye adlandırılan, bu ülke insanların yarattığı mahal) bırakmış oldukları kalıntıların değeri her zaman hatırlanmaktadır.

Prof. Dr. MAHMUT H. ŞAKİROĞLU

